

Adam Kubów

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: adam.kubow@ue.wroc.pl
ORCID: 0000-0002-9071-5506

Katarzyna Sipurzyńska-Rudnicka

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: katarzyna.sipurzynska-rudnicka@ue.wroc.pl
ORCID: 0000-0002-4279-5310

AKTYWNOŚĆ NA RYNKU PRACY ORAZ PLANY ZAWODOWE MŁODZIEŻY KOŃCZĄCEJ SZKOŁY WYŻSZE

ACTIVITY ON THE LABOR MARKET AND CAREER PLANS OF YOUTH ENDING HIGH SCHOOLS

DOI: 10.15611/sie.2018.2.07

Streszczenie: Zasadniczym przedmiotem opracowania jest analiza postaw i zachowań reprezentowanych na rynku pracy przez młodzież kończącą szkoły wyższe. Autorzy omawiają aktywność zarobkową studentów oraz zadeklarowane przez nich plany zawodowe po zakończeniu studiów. Głównym źródłem informacji na ten temat były wyniki własnych badań ankietowych, przeprowadzonych wśród studentów ostatniego roku studiów stacjonarnych drugiego stopnia w wybranych szkołach wyższych ośrodków akademickich Wrocławia, Opola i Katowic. Tłem do omówienia i skomentowania wyników tych badań jest przeprowadzona przez autorów charakterystyka dotychczasowej sytuacji osób z wykształceniem wyższym na polskim rynku pracy oraz jej złożonych uwarunkowań. Z przeprowadzonych badań wynika m.in., że studenci często łączą naukę z pracą zawodową, a także dysponują praktycznym doświadczeniem zawodowym oraz orientują się w realiach rynku pracy.

Słowa kluczowe: polski rynek pracy, absolwenci szkół wyższych na rynku pracy (sytuacja, postawy).

Summary: The main subject of the study is the analysis of attitudes and behaviors represented on the labor market by young people graduating from high schools. The authors discuss the gainful activity of students and the professional plans they have declared after completing their studies. The main source of information on this subject were the results of own surveys, conducted among students of the last year of full-time second-cycle studies, in selected higher education institutions of academic centers in Wrocław, Opole and Katowice. The

background to discuss and comment on the results of these studies is the characteristics of the current situation of people with higher education on the Polish labor market and its complex conditions. The research results show, among others, that students often combine learning with work, and also have practical work experience and are familiar with the realities of the labor market.

Keywords: Polish labor market, graduates of higher education institutions on the labor market (situation, attitudes).

1. Wstęp

W Polsce w okresie przemian po 1989 r. nastąpił nienotowany nigdy przedtem wzrost rozmiarów kształcenia w szkolnictwie wyższym. W ostatnich dwóch dekadach, każdego roku studia kończyło od 300 do 500 tys. absolwentów uczelni, którzy wchodzili na rynek pracy i zasilali szeregi poszukujących zatrudnienia. Rozwój szkolnictwa wyższego miał w tym czasie różną intensywność i był uwarunkowany oddziaływaniem wielu czynników o charakterze endo- i egzogenicznym. U podstaw dokonywanych zmian w systemach kształcenia leży realizacja różnych celów, funkcji i zadań przypisywanych edukacji, w tym społecznych, politycznych czy ekonomicznych¹. W literaturze podkreśla się jednak, że rozwój szkolnictwa zawodowego, w tym szkolnictwa wyższego, powinien być podporządkowany przede wszystkim realizacji celu nadrzędnego, jakim jest zaspokojenie potrzeb gospodarki². Funkcja ekonomiczna edukacji obejmuje bowiem przygotowanie do aktywnego uczestnictwa w życiu gospodarczym kraju i regionu, w tym do wykonywania pracy zawodowej, oraz powiększanie i utrzymanie wysokiego poziomu kapitału ludzkiego jako czynnika wzrostu gospodarczego. Powiązania między kształceniem a pracą, a także zadania ekonomiczne stawiane przed systemem edukacyjnym, skłaniają do przyjrzenia się temu, czy zmiany w szkolnictwie wyższym odpowiadały zapotrzebowaniu krajowej gospodarki oraz (co się z tym wiąże) jak absolwenci tego szkolnictwa radzili sobie dotychczas na polskim rynku pracy i jak radzą sobie na tym rynku obecnie. Wywód prowadzony w pracy jest ukierunkowany na przybliżenie tego zagadnienia.

Opracowanie ma kilka wyodrębnionych wątków analizy. W drugiej części artykułu autorzy omawiają zmiany w rozmiarach i strukturze kształcenia w szkołach wyższych oraz ich uwarunkowania. W trzeciej części analizują dotychczasową sytuację osób z wyższym wykształceniem na polskim rynku pracy. W czwartej zaś części

¹ Funkcje i zadania edukacji zostały omówione m.in. w publikacjach: Z. Pisz, *Nowy ustrój szkolny – szanse i zagrożenia realizacji zadań edukacyjnych*, [w:] Pisz Z. (red.), *Zadania społeczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2002, s. 81; J. Orczyk, *Znaczenie zmian edukacyjnych*, [w:] Auleytner J. (red.), *O roztropną politykę społeczną*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 2002, s. 137, 138.

² M. Kabaj, *Ekonomia tworzenia i likwidacji miejsc pracy. Dezaktywizacja Polski?*, IPiSS, Warszawa 2005, s. 243.

charakteryzują postawy i zachowania na rynku pracy, reprezentowane przez studentów kończących naukę w szkołach wyższych, a także plany zawodowe tych osób.

W opracowaniu korzystano z wyników dotychczasowych badań tej problematyki oraz przeanalizowano znaczny zbiór danych empirycznych zebranych przez statystykę publiczną. Istotnym źródłem informacji były także wyniki własnych badań, przeprowadzonych metodą sondażu diagnostycznego, z wykorzystaniem techniki ankiety audytoryjnej, dotyczących studentów drugiego roku stacjonarnych studiów II stopnia w kilku polskich uczelniach na terenie Śląska w latach 2017 i 2018.

2. Rozwój szkolnictwa wyższego w Polsce po 1989 r. i jego uwarunkowania

Znacznemu wzrostowi rozmiarów kształcenia w polskim szkolnictwie wyższym w okresie przemian po 1989 r. sprzyjały zarówno reformy systemu oświatowego, rozbudzające potrzeby i aspiracje edukacyjne społeczeństwa, jak i reformy szkolnictwa wyższego pozwalające na rozszerzanie oferty programowej studiów oraz form organizacyjnych kształcenia na tym poziomie.

Istotne znaczenie dla rozwoju szkolnictwa wyższego miały głębokie zmiany strukturalne w systemie oświaty. Ich zasadniczym kierunkiem był wzrost rozmiarów kształcenia w szkołach średnich ogólnokształcących, przy równoczesnym zmniejszaniu rozmiarów kształcenia w szkolnictwie zawodowym, zwłaszcza zasadniczym zawodowym³. Proces zamykania szkół zasadniczych zawodowych w dekadzie lat 90. XX w. wiązać należy z konsekwencjami głębokiego kryzysu ekonomicznego z przełomu lat 80. i 90. oraz podjętej w tym okresie transformacji gospodarczej kraju, czemu towarzyszyły upadłość i likwidacja wielu zakładów przemysłowych, przy których funkcjonowały dotąd liczne przyzakładowe szkoły zawodowe. Proces ten był kontynuowany w następnych dekadach. Wpływ na to miała reforma oświaty rozpoczęta w 1999 r.⁴ Za jeden z jej podstawowych celów przyjęto podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa polskiego poprzez upowszechnienie kształcenia na poziomie średnim maturalnym oraz wyraźny wzrost liczby osób podejmujących studia wyższe⁵. Podstawowym narzędziem realizacji tego celu miał być m.in. nowy ustroj szkolny oraz wprowadzenie, preferowanych przez twórców reformy, proporcji kształcenia między różnymi typami szkół. Przyjęto, że w zreformowanym systemie oświaty, którego symbolem stał się nowy typ szkoły w postaci gimnazjum, relacja rozmiarów kształcenia w ponadgimnazjalnych szkołach ogólnokształcących

³ Więcej w: K. Sipurzyńska-Rudnicka, *Uwarunkowania demograficzne i edukacyjne sytuacji na polskim rynku pracy w latach 1990–2013*, [w:] Makuch M. (red.), *Współczesny rynek pracy. Zatrudnienie i bezrobocie w XXI wieku*, Wydawnictwo CEdu, Wrocław 2014, s. 83–104.

⁴ Wprowadzona na mocy Ustawy z dnia 8 stycznia 1999 r. – Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego, Dz.U. 1999, nr 12, poz. 96.

⁵ C. Banach, *Reformy szkolne w Polsce*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. V, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006, s. 97–103.

do rozmiarów kształcenia w ponadgimnazjalnych szkołach zawodowych wyniesie 80 : 20⁶. Realizacja tego założenia doprowadziła do istotnego zawężenia rozmiarów kształcenia zawodowego na poziomie średnim. Dotyczyło to zwłaszcza szkół zasadniczych zawodowych. W minionym ćwierćwieczu (1990/1991–2016/2017) liczba tych placówek zmniejszyła się o 1332 (z 2995 do 1663), liczba kształcących się w nich uczniów obniżyła się prawie pięciokrotnie (tj. z 814,5 tys. do 166,2 tys.), a udział tego szkolnictwa w ogólnej liczbie uczniów szkół ponadpodstawowych (ponadgimnazjalnych) skurczył się z 43 do 14,4%⁷.

Odwrotna tendencja w badanej strukturze szkolnictwa dotyczyła liceów ogólnokształcących. W badanym okresie liczba tych szkół wzrosła ponaddwukrotnie, a ich udział w ogólnych rozmiarach kształcenia na poziomie ponadgimnazjalnym zwiększył się z 23 do ponad 40%⁸. Rozmiary szkolnego kształcenia ogólnego (tj. nieprowadzącego do nabycia kwalifikacji i uprawnień zawodowych, ukierunkowanego głównie na promowanie wykształcenia maturalnego) zwiększyły się wraz z utworzeniem w 2002 r. nowych placówek pod nazwą liceów profilowanych⁹. W roku szkolnym 2005/2006 szkół takich było już 1530 i uczyły się w nich 202 tys. uczniów, tj. 12% ogółu uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Licea ogólnokształcące wraz z liceami profilowanymi skupiały w tym czasie prawie 60% wszystkich uczniów szkół ponadgimnazjalnych¹⁰. Tak duży odsetek młodzieży, która po zakończeniu szkoły średniej nie miała żadnych kwalifikacji i uprawnień zawodowych, był czynnikiem zwiększającym popyt na różne formy dalszej edukacji, w tym popyt na studia wyższe.

Podstawy prawne dla istotnych przemian w szkolnictwie wyższym stworzyła Ustawa z 1990 r. o szkolnictwie wyższym¹¹. Pozwoliła ona przełamać dotychczasowy monopol publicznego szkolnictwa wyższego i stworzyć warunki do rozwoju sektora niepublicznych szkół wyższych. Obok państwowych szkół wyższych kształcących studentów w systemie dziennym, wieczorowym, zaocznym i eksternistycz-

⁶ M. Kabaj, wyd. cyt., s. 241.

⁷ Źródło danych: Mały Rocznik Statystyczny Polski 2000 (s. 215), 2018 (s. 200–202), GUS, Warszawa.

⁸ Tamże.

⁹ Była to szkoła o charakterze prozawodowym, w której podstawowym obszarem kształcenia było kształcenie ogólnokształcące (80% czasu nauki) i stanowiąca etap wstępny w dążeniu do kwalifikacji i kompetencji zawodowych, zdobywanych na dalszych etapach kształcenia (por. B. Milerski, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 113). Jednocześnie zapisy ustawowe wskazywały, że podstawowym zadaniem tych szkół było przygotowanie uczniów do egzaminu maturalnego oraz dalszego kształcenia w szkołach wyższych (por.: *Podstawa programowa kształcenia w profilach kształcenia ogólnozawodowego*, Załącznik do Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia w profilach kształcenia ogólnozawodowego, Dz.U. 2002, nr 50, poz. 451. W roku 2012/2013 rozpoczęto likwidację liceów profilowanych.

¹⁰ K. Sipurzyńska-Rudnicka, *Uwarunkowania demograficzne...*, s. 83–104.

¹¹ Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym, Dz.U. 1990, nr 65, poz. 385.

nym, począwszy od 1991 r., powstają i rozwijają się szybko szkoły wyższe niepaństwowe. Istotne znaczenie dla rozszerzenia dostępu do kształcenia wyższego miała też ustawa z 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych¹², na mocy której tworzone były wyższe szkoły zawodowe, przygotowujące studentów do wykonywania konkretnych zawodów i uprawnione do nadawania tytułów zawodowych licencjata lub inżyniera.

Rozwój szkolnictwa wyższego był szczególnie intensywny w latach 1990/1991–2010/2011. Liczba szkół wyższych wzrosła w tym okresie ponadczterokrotnie, tj. ze 112 do 460, przy czym największy wpływ miał na to rozwój sektora niepublicznego. W roku 2010/2011 było w Polsce 328 niepublicznych szkół wyższych, co stanowiło ponad 70% wszystkich uczelni w Polsce (tab. 1). W tym samym okresie nastąpiła „eksplozja” liczebności studentów (wzrost prawie 5-krotny – z 403 tys. do 1,8 mln) oraz absolwentów szkół wyższych – prawie 9-krotny – z 56,1 tys. do 0,5 mln). Upowszechnienie kształcenia na poziomie wyższym w tym okresie wyrażają współczynniki skolaryzacji, które w roku 2010/2011 osiągnęły ekstremalne wartości, tj. 53,8% (współczynnik brutto) oraz 40,8% (współczynnik netto).

Tabela 1. Cechy ilościowe szkolnictwa wyższego w Polsce w latach 1990/1991–2017/2018

Lata	Liczba szkół wyższych		Studenci		Absolwenci		Współczynnik skolaryzacji	
			ogółem	w szkołach niepublicznych	ogółem	w szkołach niepublicznych		
	ogółem	niepublicznych	Liczba osób				brutto	netto
1990/1991	112	–	403,8	–	56,1	–	12,9	9,8
1995/1996	179	80	794,6	–	89,0	–	22,3	17,2
2000/2001	310	195	1584,8	472,3	304,0	79,8	40,7	30,6
2005/2006	445	315	1953,8	620,8	394,0	129,2	48,9	38,0
2010/2011	460	328	1841,3	580,1	497,5	169,0	53,8	40,8
2015/2016	415	283	1405,1	329,9	364,6	106,1	47,6	37,3
2016/2017	390	258	1348,8	314,7	387,5	89,9	47,4	36,8
2017/2018	399	267	1291,9	322,0	–	90,3	46,9	36,2

Źródło: K. Sipurzyńska-Rudnicka, *Uwarunkowania demograficzne...*, s. 92; Mały Rocznik Statystyczny Polski 2018, s. 200–202; Rocznik Rzeczypospolitej Polskiej 2016 (s. 336, 343), 2017 (s. 338, 341), GUS, Warszawa; *Szkoły wyższe i ich finanse w 2017 r.*, GUS, Warszawa 2018, s. 14, 17.

W kolejnym okresie (2010/2011–2017/2018) nastąpiło załamanie dotychczasowej tendencji wzrostowej rozmiarów tego kształcenia. Obserwowano zmniejszanie się zarówno liczby szkół wyższych (z 460 do 399) oraz liczby studentów (z 1,8 mln

¹² Ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych, Dz.U. 1997, nr 96, poz. 590.

do 1,3 mln), jak i liczby corocznych absolwentów (z 497 tys. do 387 tys.). Obniżyły się też współczynniki skolaryzacji brutto (z 53,8 do 47,4) i netto (z 40,8 do 36,8) (por. tab. 1).

Przyczyn obserwowanych zmian w rozmiarach kształcenia na poziomie wyższym można upatrywać nie tylko w reformach edukacyjnych, ale też w uwarunkowaniach demograficznych i ekonomicznych. Eksplozję liczby studentów w dwóch pierwszych dekadach przemian ustrojowych powiązać należy z dużym w tym okresie demograficznym przyrostem ludności w wieku 20–24 lata. W 2005 r. liczebność tej populacji wynosiła 3,3 mln osób i była większa o prawie 1 mln w porównaniu z 1990 r. Niebagatelny wpływ na wzrost zainteresowania studiami mogła mieć też sytuacja na krajowym rynku pracy. Duże bezrobocie, stosunkowo mały popyt na pracę, rosnące wymagania i oczekiwania ze strony pracodawców, ogromna konkurencja wśród poszukujących zatrudnienia pracobiorców to czynniki, które stymulowały Polaków do podnoszenia poziomu wykształcenia oraz zwiększania zakresu kwalifikacji zawodowych. Dotyczyło to zwłaszcza ludzi młodych, których pozycja na rynku pracy była trudniejsza w porównaniu z innymi grupami¹³. Ilustruje to stopa bezrobocia, której wartości dla grupy ludności w wieku 20–24 lat były w całym okresie przemian po 1989 r. znacznie wyższe, 2-3-krotnie, w porównaniu z przeciętnymi w kraju. Jednak należy liczyć się także i z tym, że utrzymująca się od prawie trzech dekad trudna sytuacja młodzieży na krajowym rynku pracy i powiązane z nią duże rozmiary migracji zagranicznej Polaków (w większości związanej z pracą, tj. wyższymi zarobkami za granicą oraz trudnościami w znalezieniu pracy w kraju¹⁴) mogły ostudzić aspiracje edukacyjne młodzieży i wpłynąć w ostatnich latach na wyhamowanie presji, by kończyć studia wyższe. Okres spadku rozmiarów kształcenia w szkolnictwie wyższym przypadający na lata 2010–2018 pokrywa się też czasowo z wyraźnym kurczeniem się zasobów młodzieży w wieku 20–24 lat. Jej liczebność obniżyła się w tych latach o ok. 850 tys.¹⁵

Z punktu widzenia powiązań między rynkiem pracy a edukacją należy zwrócić uwagę na strukturę studentów według kierunków kształcenia. W okresie „eksplozji” rozmiarów szkolnictwa wyższego (1990–2010) doszło do znacznej koncentracji kierunkowej tego nauczania. Większość studentów wybierała bowiem kierunki związa-

¹³ Obszerniejszy opis sytuacji młodzieży na polskim rynku pracy: A. Zagórska (red.), *Perspektywy młodzieży. Młodzież w perspektywie. Region – Polska – Europa – świat*, Politechnika Opolska, Opole 2012; M. Boni (red.), *Młodzi 2011*, Raport, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2011, s. 133–181.

¹⁴ *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2012*, GUS, Warszawa 2013, s. 4.

¹⁵ Bank Danych Lokalnych, dziedzina: ludność – stan ludności – ludność wg grup wieku i płci <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/tablica> (17.05.2019); *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2018 r. Stan w dniu 31 XII*. Tablice w formacie XLS, tab. 01, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stand-i-struktura-oraz-ruch-naturalny-w-przekroju-terytorialnym-w-2018-r-stand-w-dniu-31-xii,6,25.html> (17.05.2019).

ne z szeroko rozumianymi naukami społecznymi, do których można zaliczyć takie podgrupy kierunków, jak: pedagogiczne, humanistyczne, społeczne, dziennikarstwa i informacji, ekonomiczne i administracyjne, prawne, artystyczne. Dla przykładu, w roku 2006/2007 na kierunkach tych kształciło się prawie 65% ogółu studentów¹⁶.

W okresie spadku rozmiarów kształcenia w szkolnictwie wyższym (2010–2018) zarysował się spadek popularności tych kierunków. Odsetek studiujących dziedziny społeczne zmniejszył się bowiem o prawie 14 punktów procentowych, tj. z 63,4 do 49,6%. Najbardziej straciły pod tym względem kierunki pedagogiczne, społeczne (obejmujące m.in. socjologię, psychologię, politologię, europeistykę, politykę społeczną, politykę publiczną) oraz związane z biznesem i administracją. Utrzymało się natomiast duże zainteresowanie studiowaniem prawa. W analizowanych latach wzrósł natomiast o prawie 11 punktów procentowych (z 36,5 do 47,3%) odsetek studiujących na kierunkach pozaspołecznych. Wzrost ten dotyczył zwłaszcza kierunków inżynieryjno-technicznych, medycznych, architektury i budownictwa, ochrony i bezpieczeństwa¹⁷. Poszukując przyczyn tych zmian, warto zauważyć, że konkurencją dla kierunków społecznych stały się w latach 2008–2015 tzw. kierunki zamawiane, tj. określone przez MNiSW jako kluczowe dla gospodarki, współfinansowane ze środków UE i oferujące studentom korzystniejsze warunki studiowania oraz wsparcie finansowe w postaci wysokich stypendiów¹⁸. Program kierunków zamawianych zakładał, jako jeden z celów szczegółowych, zwiększenie o 22% odsetka absolwentów kierunków matematyczno-przyrodniczych i technicznych¹⁹. W tym czasie podjęto też szeroką kampanię mającą na celu popularyzację studiów politechnicznych²⁰. Nie bez znaczenia dla obserwowanych zmian w rozmiarach i strukturze kształcenia mogą być doświadczenia płynące z rynku pracy w Polsce i UE, wskazujące na deficyt miejsc pracy adekwatnych do wysokiego poziomu wykształcenia coraz liczniejszej części społeczeństwa, a szczególnie ludzi młodych, i że w związku z tym po studiach nie jest łatwo znaleźć pracę odpowiadającą zdobytemu wykształceniu²¹. Rezultatem tych zmian mogą być bardziej świadome wybory dotyczące kierunków studiów.

Konsekwencją zmian strukturalnych w szkolnictwie polskim po 1989 r. stała się zasadnicza zmiany struktury absolwentów opuszczających każdego roku różne

¹⁶ *Szkoły wyższe i ich finanse w 2006 r.*, GUS, Warszawa 2007, s. 37–39; Mały Rocznik Statystyczny Polski 2018, s. 213.

¹⁷ Por. też: *Humanistyka non grata*, Dziennik Gazeta Prawna, 13.01.2014, nr 7, s. B10.

¹⁸ G. Grotkowska, T. Gajderowicz, L. Wincenciak, I. Wolińska, *Raport końcowy z badania „Ocena jakości i skuteczności wsparcia kierunków zamawianych w ramach Poddziałania 4.1.2 PO KL”*, Warszawa 2014, s. 10–12.

¹⁹ Tamże, s. 12.

²⁰ M. Boni (red.), wyd. cyt., s. 103.

²¹ Por. A. Skórska, *Wykształcenie jako determinanta zatrudnienia młodzieży w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej*, [w:] Zagórska A. (red.), *Perspektywy młodzieży. Młodzi w perspektywie. Region – Polska – Europa – świat*, Politechnika Opolska, Opole 2012, s. 83.

szkoły i wchodzących na rynek pracy. W okresie ćwierćwiecza doszło do odwrócenia tej struktury. O ile bowiem w 1990 r. 44% ogólnego zasobu absolwentów stanowiły osoby opuszczające szkoły zasadnicze zawodowe i tylko 10,4% absolwenci szkół wyższych, o tyle w 2016/17 relacja ta była niemal odwrotna, gdyż prawie 50% stanowili absolwenci uczelni wyższych i tylko 6,4% absolwenci szkół zasadniczych zawodowych (tab. 2).

Tabela 2. Struktura absolwentów według typu szkół w Polsce w latach 1990/1991–2016/2017

Typy szkół	1990/1991	1995/1996	2000/2001	2005/2006	2010/2011	2012/2013	2015/2016	2016/2017
Absolwenci ogółem, w tys.	541,5	675,5	946,4	991,6	999,6	976,7	773,6	781,1
w tym szkół:	udział w ogólnej liczbie absolwentów, w %							
wyższych	10,4	13,2	32,1	39,7	49,8	49,7	47,1	49,6
średnich ogólnokształcących	17,1	20,9	20,5	23,7	20,8	20,7	21,3	20,3
liceów profilowanych	–	–	–	7,0	1,2	1,0	–	–
średnich technicznych i zawodowych	20,8	25,2	20,3	11,4	12,4	12,5	14,5	14,7
policealnych	7,7	8,8	8,3	10,5	8,2	8,9	9,9	9,0
zasadniczych zawodowych	44,0	31,9	18,7	7,6	7,5	7,3	7,2	6,4

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny Polski 2000 (s. 215), 2012 (s. 237–239), 2013 (s. 242–244), 2018 (s. 200–204).

Zmiany w polskim szkolnictwie istotnie wpłynęły na upowszechnienie wykształcenia wyższego wśród Polaków. W 2017 r. dyplomem ukończenia studiów wyższych legitymowało się 23,7% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej. Odsetek ten był wyższy o 16,5 punktu procentowego w porównaniu do 1995 r. Intensywność zmian w tym zakresie ilustrują dane porównawcze z UE. Jeszcze w 2003 r. odsetek osób z wykształceniem wyższym w populacji wiekowej 30–34 lata wynosił w Polsce 17,2% i należał do niższych w UE. W ciągu niespełna 15 następujących lat wzrósł on do poziomu 45,7% w 2017 r. i należał do najwyższych w Europie²².

²² Bank Danych Lokalnych, dziedzina rynek pracy – aktywność zawodowa ludności (dane średnioroczne) <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/tablica> (17.05.2019); GUS, *Aktywność ekonomiczna...* 2013, s. 60; 2017, s. 93.

3. Sytuacja osób z wyższym wykształceniem na polskim rynku pracy

Wzrost rozmiarów kształcenia w szkolnictwie wyższym skłania do zadania pytania o to, czy odpowiadał on zapotrzebowaniu gospodarki i rynku pracy. Zdania na ten temat są podzielone. Krytyczną analizę zmian w polskim szkolnictwie i zaniepokojenie ich konsekwencjami przedstawił już wiele lat temu M. Kabaj, wskazując, że „Dynamiczny rozwój wyższych uczelni [...] jest jednym z największych osiągnięć ostatniego piętnastolecia. Ale zarówno w przyrodzie, jak i w gospodarce istnieją pewne optymalne struktury i proporcje, których przekroczenie prowadzi do deformacji, marnotrawstwa i rozczarowań [...] z takim zjawiskiem zaczynamy mieć do czynienia”²³. Autor wskazywał wtedy, że zmiany w strukturze kształcenia są w Polsce oderwane od zgłaszanego popytu na pracę i ich kontynuacja może prowadzić do pogłębiania się problemów na rynku pracy. Na ujemne konsekwencje (obok dodatnich) nadwyżki wykształcenia, wynikającej ze skokowego wzrostu liczby studentów i absolwentów wyższych uczelni, wskazywał też J. Orczyk, zaliczając do nich²⁴:

- gwałtowne zwiększenie luki edukacyjnej pomiędzy starszą i młodszą generacją,
- narastanie trudności związanych z uzyskaniem pracy odpowiadającej kwalifikacjom i oczekiwaniom absolwentów szkół wyższych,
- wzrost migracji znacznej części wykształconej młodzieży,
- możliwość wystąpienia mniejszego zainteresowania uzyskaniem wyższego wykształcenia jako niezbędnego warunku powodzenia na rynku pracy.

Z kolei A. Zagórowska, analizując sytuację osób z wyższym wykształceniem na polskim rynku pracy, wskazała na jej zróżnicowanie czasowe i wyróżniła cztery fazy tej sytuacji²⁵:

1) pierwsza charakteryzowała się wysokim zapotrzebowaniem gospodarki na kadry z wykształceniem wyższym, co powodowało też wzrost zainteresowania studiami;

2) druga charakteryzowała się wzrostem trudności ze znalezieniem stabilnych i dobrze płatnych miejsc pracy (w pierwszym sektorze rynku), co wywołało reakcję dostosowawczą wśród tych osób w postaci studiowania dwóch różnych kierunków;

3) trzecia cechowała się wysoką dynamiką bezrobocia wśród osób z wykształceniem wyższym, co w powiązaniu z przystąpieniem Polski do UE i otwarciem się unijnych rynków pracy sprzyjało emigracji zagranicznej tych osób;

4) czwarta charakteryzuje się determinacją młodych ludzi w podejmowaniu jakiegokolwiek pracy, co z kolei ma wiele negatywnych skutków w różnych wymiarach

²³ M. Kabaj, wyd. cyt., s. 277, 278.

²⁴ J. Orczyk, *Nadwyżka wykształcenia – kłopot czy korzyść?*, [w:] Kryńska E. (red.), *Polityka społeczno-ekonomiczna w dobie przemian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006, s. 111, 112.

²⁵ A. Zagórowska, *Konflikt generacyjny wokół pracy*, [w:] A. Zagórowska (red.), *Perspektywy młodzieży. Młodzież w perspektywie. Region-Polska-Europa-Świat*, Politechnika Opolska, Opole 2012, s. 22-23.

zycia (w tym zjawisko zatrudnienia nieadekwatnego oraz zatrudnienia nisko opłacanego (*underemployment* i *working poor*)).

Analiza sytuacji osób z wykształceniem wyższym na krajowym rynku pracy w latach 1990–2018 wskazuje na narastanie w tym obszarze wielu niepokojących zjawisk. Zwraca uwagę przede wszystkim niedostateczna liczba miejsc pracy adekwatnych do wyższego poziomu wykształcenia²⁶. W rezultacie poważnym i narastającym problemem jest wykonywanie przez osoby z wykształceniem wyższym prac, które nie wymagają wysokich kwalifikacji i umiejętności zawodowych. Zjawisko to dotyczy w Polsce coraz większej grupy pracobiorców²⁷. W ciągu prawie trzech ostatnich dekad liczebność tej grupy wzrosła ponad 10-krotnie, z 200 tys. osób w 1990 r. do 2,5 mln w 2017 r.²⁸ Wynikało to z tego, że dynamika przyrostu pracujących specjalistów (tj. pracujących w zawodach wymagających wykształcenia wyższego) była znacznie niższa od przyrostu ogólnej liczby pracujących z wykształceniem wyższym.

Można zatem powiedzieć, że gospodarka polska nie tworzyła w badanym okresie zapotrzebowania na kadry specjalistów, adekwatnego do dynamiki wzrostu rozmiarów kształcenia w szkolnictwie wyższym. Pojawiające się w poprzednich okresach deficyty zasobów pracy dotyczyły grup zawodów nie wymagających wyższego poziomu wykształcenia, takich jak operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń czy pracownicy przy pracach prostych²⁹. Również ostatnie lata (2014–2017), związane z poprawą sytuacji na polskim rynku pracy, wyraźnym spadkiem bezrobocia i wzrostem zatrudnienia, wskazują, że gospodarka zgłasza zapotrzebowanie na przedstawicieli różnych zawodów i poziomów kwalifikacji pracowniczych, a nie tylko na specjalistów. Zwraca uwagę przykładowo to, że przyrost liczby pracujących specjalistów był w tym okresie zbliżony do przyrostu liczby pracujących „techników i innego

²⁶ W świetle dotychczasowych aktów prawnych określających klasyfikację zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy, zawody wymagające wyższego wykształcenia były klasyfikowane jako wielka grupa zawodów nr 2 – Specjaliści. Por.: Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 10 grudnia 2002 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. 2002, nr 222, poz. 1868; Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. 2004, nr 265, poz. 2644; Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2010 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. 2010, nr 82, poz. 537; Obwieszczenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 24 lutego 2014 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. 2014, poz. 760.

²⁷ Zjawisko to opisano wcześniej w publikacji: K. Sipurzyńska-Rudnicka, *Uwarunkowania demograficzne...*, s. 101.

²⁸ J. Orezyk, *Nadwyżka wykształcenia...*, s. 111, 112; GUS, *Aktywność ekonomiczna...*, 2014–2017.

²⁹ Por. wyniki monitoringu zawodów deficytowych i nadwyżkowych dla dolnośląskiego rynku pracy: K. Sipurzyńska-Rudnicka, *Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych*, [w:] Hasińska Z., Sipurzyńska-Rudnicka K. (red.), *Rynek pracy województwa dolnośląskiego w latach 1999–2009*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011, s. 196–200.

średniego personelu”. Grupę zawodową techników charakteryzowała też wyższa, w porównaniu do specjalistów, dynamika przyrostu pracujących. W porównaniu ze „specjalistami” wyższą dynamiką przyrostu pracujących charakteryzowała się też grupa zawodowa „operatorów i monterów maszyn i urządzeń”. Warto ponadto zauważyć, że w 2017 r. przyrost liczby pracujących „specjalistów” wyniósł 139 tys. osób (w porównaniu z 2016 r.) i był on prawie trzy razy mniejszy od liczby absolwentów opuszczających w tym roku szkoły wyższe, wynoszącej 387,5 tys. osób³⁰.

Należy przy tym zauważyć, że zjawisko zatrudnienia nieadekwatnego oraz zatrudnienia nisko opłacanego wśród osób z wykształceniem wyższym obserwowane było także w innych krajach europejskich³¹.

Wiele danych płynących z rynku pracy wskazuje jednak również i na to, że osoby z wyższym wykształceniem lepiej radziły sobie na rynku pracy i potrafiły skuteczniej odnaleźć się w niełatwej po 1989 r. rzeczywistości gospodarczej kraju. Jednym z wyrazów tego stanu jest intensywny wzrost udziału tej grupy w ogólnej liczbie pracujących, tj. z 10,2% w 1992 r. do 35% w 2017 r. (tab. 3). Ludność z wykształ-

Tabela 3. Liczba pracujących, wskaźnik zatrudnienia oraz stopa bezrobocia w grupie osób z wykształceniem wyższym w Polsce w latach 1992–2017

Lata	Pracujący ogółem, w tys.	Pracujący z wykształceniem wyższym		Wskaźnik zatrudnienia		Stopa bezrobocia	
		liczba w tys.	udział w pracujących ogółem, w %	ludność ogółem	ludność z wykształceniem wyższym	ludność ogółem	ludność z wyższym wykształceniem
1992	15 135	1541	10,2	53,3	77,2	13,7	5,3
1994	14 747	1643	11,1	51,0	78,3	13,9	3,6
1996	15 103	1746	11,6	51,2	78,6	11,5	2,9
1998	15 335	1989	13,0	51,0	79,9	10,6	3,0
2000	14 540	2055	14,1	47,4	76,6	16,0	4,8
2002	13 722	2347	17,1	44,1	73,9	19,7	7,5
2004	14 058	2889	20,6	45,1	74,2	18,0	6,9
2006	14 911	3321	22,3	47,5	74,6	12,2	5,8
2008	16 005	3811	23,8	51,0	77,8	6,7	3,6
2010	16 075	4557	28,3	50,2	76,5	9,3	4,7
2012	15 636	4739	30,3	50,4	75,6	10,1	5,7
2014	16 018	5209	32,5	51,7	76,7	8,1	4,6
2016	16 328	5545	34,0	53,2	77,9	5,5	3,0
2017	16 404	5739	35,0	53,7	78,6	4,5	2,3

Źródło: GUS, *Aktywność ekonomiczna...*, 1992–2017.

³⁰ GUS, *Aktywność ekonomiczna...*, 2014–2017.

³¹ Por. A. Skórska, *Wykształcenie jako determinanta...*, s. 83; A. Zagórska, *Konflikt generacyjny...*, s. 23.

ceniem wyższym charakteryzowała się w tym okresie wyraźnie wyższymi (na tle przeciętnych w kraju) wartościami wskaźnika zatrudnienia, tj. wynoszącymi od 74,2 do 79,9%. Analizowane zasoby pracy były także bardziej odporne na zagrożenie bezrobociem, czego wyrazem są znacznie niższe w tej grupie (na tle przeciętnych w kraju) wartości stopy bezrobocia, tj. wynoszące od 2,3 do 7,5% (tab. 3).

Również dane dotyczące płac wskazują, że osoby po studiach wyższych zatrudnione na stanowiskach specjalistów uzyskiwały wyraźnie wyższe wynagrodzenia w porównaniu z innymi grupami zawodowymi³².

4. Zachowania na rynku pracy oraz plany zawodowe studentów śląskich szkół wyższych w świetle badań

Obserwowane zmiany w szkolnictwie wyższym, a także dotychczasowe doświadczenia dotyczące sytuacji osób z wyższym wykształceniem na rynku pracy, stały się inspiracją do podjęcia w tym obszarze badań, w ramach międzyuczelnianego projektu „Edukacja młodzieży a rynek pracy”, zorganizowanych przez Sekcję Regionalnych Badań Społecznych Komitetu Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN w Opolu. Badania prowadzili pracownicy naukowcy reprezentujący pięć uczelni śląskich, tj. Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Śląski oraz Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Uniwersytet Wrocławski oraz Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu. Badania zostały rozpoczęte w 2017 r., a ukończono je w pierwszej połowie 2018 r.

W ramach realizowanego projektu zostały określone trzy podstawowe obszary badawcze: 1) motywów wyboru uczelni i kierunki studiów; 2) oczekiwania studentów wobec studiów i wybranego kierunku; 3) podejmowane przez studentów działania zorientowane na rynek. Badania dotyczyły młodzieży studiującej kierunki humanistyczno-społeczne. Obserwowana dotychczas powszechność kształcenia na tych kierunkach sprawia, że osoby studiujące te dziedziny stanowią liczną grupę odbiorców rozwiązań z zakresu polityki edukacyjnej państwa.

Badaniami objęto łącznie 4059 studentów, w tym 2536 studiujących na I stopniu i 1523 na II stopniu, kształcących się na kierunkach: administracja, ekonomia, filozofia, historia, pedagogika, prawo, socjologia i zarządzanie. W realizacji badań wykorzystano dwie ankiety. Pierwszą objęto studentów rozpoczynających studia I stopnia, natomiast drugą studentów kończących studia II stopnia.

W niniejszej publikacji prezentowane są wyniki dotyczące trzeciego z wymienionych obszarów badawczych. Dotyczą one wybranej grupy respondentów, tj. studentów drugiego roku studiów stacjonarnych II stopnia, a więc tych, którzy kończą wieloletnią edukację szkolną, znajdują się najbliżej rynku pracy i mogą mieć już

³² Por. GUS, *Regionalne różnicowanie wynagrodzeń*, 2016, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-zatrudnieni-wynagrodzenia-koszty-pracy/regionalne-zroznicowanie-wynagrodzen,11,1.html> (1.08.2018).

znaczące doświadczenie na temat swojego miejsca i szans na rynku pracy. Celem tej części artykułu jest ukazanie aktywności tej młodzieży na rynku pracy oraz jej dalszych planów zawodowych po ukończeniu szkoły wyższej. W szczególności badania ukierunkowane były na poszukiwanie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jakie jest doświadczenie zawodowe studentów na rynku pracy zdobyte podczas kształcenia w szkole wyższej?

2. Jakie plany mają studenci w odniesieniu do: a) kariery zawodowej po ukończeniu studiów; b) poszukiwania pracy w zawodzie zgodnym ze zdobytym wykształceniem; c) lokalizacji miejsca pracy po ukończeniu studiów (np. rynek krajowy czy zagraniczny)?

Spśród 1523 studentów objętych badaniami i kończących studia II stopnia najlichnieszą grupę reprezentowali studiujący prawo oraz pedagogikę. Również dużą grupę, choć mniej liczną, stanowili studenci ekonomii, administracji i zarządzania, natomiast najmniej liczną reprezentację w badaniach stanowili uczyć się na kierunkach: filozofia, socjologia i historia (tab. 4).

Tabela 4. Studenci objęci badaniami według uczelni i kierunków studiów

Wyszczególnienie	UWr Wrocław	UŚ Katowice	UO Opole	UE Wrocław	UE Katowice	Ogółem	Struktura w %
Prawo	161	215	65	–	–	441	29,0
Pedagogika	139	82	74	–	–	295	19,4
Ekonomia	52	–	59	44	71	226	14,8
Administracja	61	71	49	–	–	181	11,9
Zarządzanie	–	–	–	108	69	177	11,6
Historia	58	7	12	–	–	77	5,1
Socjologia	27	25	14	–	–	66	4,2
Filozofia	4	15	–	–	–	19	1,3
Inne	–	31	1	–	–	32	2,1
Brak odpowiedzi	–	–	5	–	4	9	0,6
Ogółem ^a	502 (33,0)	446 (29,3)	279 (18,3)	152 (10,0)	144 (9,5)	1523	100,0

^a W nawiasach podano strukturę próby w %.

Źródło: Badania Sekcji Regionalnych Badań Społecznych Komitetu Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN w Opolu.

Wśród osób objętych badaniami przeważały kobiety. Stanowiły one 71,9% ogółu objętych badaniami. Udział kobiet w próbie był nieco wyższy od ogólnopolskiego wskaźnika feminizacji studiów wyższych II stopnia. Wynosił on w 2016 r. 65,4%. Natomiast ogólnopolskie wskaźniki feminizacji na niektórych kierunkach studiów są znacznie wyższe. W podgrupie pedagogicznej oscyluje on ok. 90%. Natomiast na

kierunkach filozofia czy historia zdecydowanie przeważają mężczyźni. Są to kierunki o małej liczebności, zarówno w kraju, jak i w badanej grupie studentów³³.

Doświadczenie i aktywność studentów na rynku pracy

Studenci koncentrujący się na nauce, zwłaszcza na początku swojej edukacji w szkole wyższej, dbający o dobre wyniki umożliwiające uzyskanie stypendium za wysoką średnią, zwykle nie myślą jeszcze o przyszłej pracy. Natomiast w kolejnych latach studiów, zwłaszcza studiów II stopnia, często podejmują pracę, starając się godzić ją z nauką. Korzyści z tego wynikające mogą być różne. Praca daje możliwość podreperowania swojego budżetu oraz niezależność finansową. Korzyścią z wykonywania pracy w trakcie studiów, nie mniej istotną niż uzyskanie dochodów, jest możliwość zdobycia doświadczenia zawodowego. Przeglądając oferty pracy kierowane do osób z wyższym wykształceniem, można zauważyć, że pracodawcy często oczekują już od kandydatów do pracy pewnego doświadczenia zawodowego. Dlatego też coraz większa liczba studentów podejmuje pracę jeszcze w trakcie nauki, by po jej ukończeniu ułatwić sobie wejście na rynek pracy. Nawiązanie kontaktu z pracodawcą w okresie studiów stwarza możliwość kontynuowania pracy u tego pracodawcy po ukończeniu szkoły.

Studenci objęci badaniami wyrażali dużą aktywność na rynku pracy. Zaledwie 8% spośród nich wskazało, że nigdy nie pracowało zarobkowo (tab. 5). Aż 90% ogółu wskazało, że pracuje obecnie lub pracowało w przeszłości. Z przeprowadzonych badań wynika, że najczęstszymi formami aktywności zarobkowej w okresie trwania studiów były dla nich: praca na podstawie umowy cywilnoprawnej (zlecenia, o dzieło) lub wykonywanie okresowo pracy w czasie wakacji czy też przerwy w nauce. Te dwie formy realizowania pracy występowały najczęściej niezależnie od rodzaju ukończonej uczelni i kierunku studiów. Korzystało z nich ok. 55% ogółu studentów objętych badaniami.

W okresie prowadzenia badań pracowało 57,1% wszystkich ankietowanych studentów. Prawie połowa z nich wykonywała pracę na podstawie umowy cywilnoprawnej, 21% było zatrudnionych w oparciu o umowę o pracę na czas określony, a 10,5% pracowało na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony. Należy zauważyć, że dużej aktywności zarobkowej studentów sprzyjała sytuacja w gospodarce i na rynku pracy. Lata 2017 i 2018 charakteryzują się kontynuacją obserwowanej od 2013 r. tendencji wzrostowej dynamiki PKB, sprzyjającej wzrostowi zapotrzebowania na pracowników. Towarzyszy temu też obserwowany od kilku lat spadek stopy bezrobocia. Wartość tego wskaźnika wyniosła w Polsce 6,6% i była najniższa

³³ W województwie dolnośląskim wynosił on 63,1%, opolskim 68,1%, w śląskim 64,9%. Por. GUS, *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2016/2017 dane wstępne*, 2017, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-w-roku-akademickim-20162017-dane-wstepne,8,4.html> (20.07.2018).

Tabela 5. Doświadczenie zawodowe studentów na rynku pracy

Wyszczególnienie	Prawo	Pedagogika	Ekonomia	Administracja	Zarządzanie	Historia	Socjologia	Filozofia	Ogółem
	Struktura odpowiedzi w %								
Obecnie pracuję na podstawie umowy cywilnoprawnej (zlecenia, o dzieło)	29,2	28,1	21,7	25,4	33,3	23,4	36,4	31,6	27,9
Kilka razy pracowałem(am) okresowo np. w czasie wakacji, przerwy w nauce	23,8	22,7	33,2	34,8	26,0	27,2	25,7	10,5	26,7
Obecnie pracuję na podstawie luźnego (niesformalizowanego) dogadywania się z pracodawcą	13,6	10,5	1,8	5,5	6,8	6,5	7,6	15,8	8,8
Nigdy nie pracowałem(am) zarobkowo	9,1	9,5	6,6	10,5	2,3	11,7	10,6	10,5	8,4
Obecnie pracuję na umowę o pracę na czas nieokreślony	6,8	4,4	9,3	4,4	7,3	5,2	3,0	0,0	6,1
Obecnie pracuję na umowę o pracę na czas określony	6,8	15,9	15,9	8,3	16,4	14,3	4,5	21,1	11,8
Raz pracowałem(am) okresowo (np. w czasie wakacji, przerwy w nauce)	6,6	6,5	8,0	8,9	3,4	7,8	6,1	0,0	6,6
Prowadzę własną działalność gospodarczą	2,7	1,7	3,1	1,1	1,7	2,6	6,1	10,5	2,5
Brak odpowiedzi	1,4	0,7	0,4	1,1	2,8	1,3	0,0	0,0	1,2
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Źródło: jak w tab. 4.

od 1990 r. Jeszcze niższe jej wartości odnotowano w miastach, w których przeprowadzono badania. W Katowicach i we Wrocławiu wynosiła ona zaledwie 2,2%³⁴.

Nie bez znaczenia dla dużej aktywności studentów na rynku pracy jest też, spowodowany procesami demograficznymi, wyraźny ubytek ludności w wieku produkcyjnym. Jej zasoby skurczyły się w Polsce w latach 2010–2017 o prawie 1,0 mln³⁵. Ekspertki wskazują, że taka sytuacja demograficzna skłania pracodawców do bardziej racjonalnego wykorzystania dostępnych w kraju zasobów siły roboczej, m.in. poprzez rozszerzanie zatrudnienia grup dotychczas słabiej wykorzystywanych

³⁴ GUS, *Bezrobocie rejestrowane I–IV kwartał, 2013–2018*; GUS, *Produkt krajowy brutto – szacunek, 2014–2017*.

³⁵ K. Sipurzyńska-Rudnicka, *Przyszłość demograficzna Polski a rynek pracy*, Wrocławskie Studia Politologiczne 2018, nr 24, s. 107, 115.

na rynku pracy, w tym młodzieży uczącej się³⁶. Aktywności zawodowej studentów sprzyjają też rosnące płace oraz wprowadzone niedawno regulacje dotyczące wynagrodzeń. Przepisy ustawowe, obowiązujące od 1 stycznia 2017 r., wprowadziły minimalną stawkę za godzinę wykonywania obowiązków na umowie zleceniu lub umowie o świadczenie usług³⁷, co jest czynnikiem zachęcającym młodzież do wejścia na rynek pracy.

Plany zawodowe młodzieży kończącej studia

Przeprowadzone badania wskazują, że większość (ok. 85%) studentów kończących naukę w szkole wyższej ma już dość wyraźnie sprecyzowane plany dotyczące kariery zawodowej. Tylko 13% badanych nie miało jeszcze ukształtowanych poglądów na ten temat (tab. 6). Najczęściej wyrażanym pomysłem na początek kariery zawodowej jest podjęcie zatrudnienia w sektorze publicznym (rządowym lub samorządowym). Zamiar pracy w tym sektorze wyraziło ok. 24% respondentów, ale należy zauważyć, że odsetek ten jest wyraźnie zróżnicowany w zależności od kierunku studiów. Związanie kariery z tym sektorem znacznie częściej, w porównaniu z innymi kierunkami studiów, wyrażali studenci administracji (50% ogółu) oraz pedagogiki (33% ogółu). Deklaracje w tym zakresie nie zaskakują, gdyż kształcenie w tych dziedzinach jest w znacznym stopniu ukierunkowane na potrzeby funkcjonowania sektora publicznego. Pracę w sektorze publicznym zadeklarowało także 20% studentów prawa, a także historii oraz socjologii. Z kolei studenci kierunków związanych z funkcjonowaniem sektora rynkowego i biznesu, tj. ekonomii oraz zarządzania, znacznie częściej w porównaniu z innymi kierunkami planują podjęcie pracy w firmie międzynarodowej (22% ogółu studentów ekonomii i 26,5% studentów zarządzania) oraz w sektorze prywatnym (20,8% studentów ekonomii i 16% studentów zarządzania). Pracę w sektorze prywatnym planuje podjąć też 20% studentów prawa oraz socjologii. 10% badanych zamierza po studiach kontynuować pracę, którą wykonywali w okresie przeprowadzania badań, będąc jeszcze studentami. Dla tej grupy kariera zawodowa rozpoczęła się jeszcze w trakcie studiów. W rozkładzie uzyskanych odpowiedzi uwagę zwracają historycy, których wyróżnia to, że częściej niż studenci innych kierunków planują podjąć pracę w instytucji naukowej. Z kolei wśród studentów kończących filozofię zwraca uwagę brak wyraźnie dominującego wyboru. Ich preferencje rozdzieliły się najbardziej równomiernie pomiędzy różne sposoby rozpoczęcia kariery zawodowej (tab. 6).

³⁶ A. Skórska, *Uwarunkowania demograficzne*, [w:] D. Kotlorz (red.), *Ekonomia rynku pracy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2007, s. 79, 80.

³⁷ W 2017 r. była to kwota 13 zł za godzinę, a w 2018 r. 13,70 zł. Ustawa z dnia 22 lipca 2016 r. o zmianie ustawy o minimalnym wynagrodzeniu za pracę oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2016, poz. 1265.

Tabela 6. Plany studentów dotyczące kariery zawodowej po ukończeniu studiów

Wyszczególnienie	Prawo	Pedagogika	Ekonomia	Administracja	Zarządzanie	Historia	Socjologia	Filozofia	Ogółem
	Struktura odpowiedzi w %								
Podjęcie zatrudnienia w sektorze publicznym (rządowym, samorządowym)	20,2	32,9	12,4	49,2	7,9	20,7	19,7	15,8	23,6
Podjęcie pracy w firmie prywatnej	19,0	4,1	20,8	14,3	15,8	3,9	22,7	10,5	14,9
Założenie własnej firmy	13,1	13,9	14,2	9,9	14,1	19,5	10,6	15,8	13,4
Będę pracował/a tam, gdzie obecnie jestem zatrudniony/a	13,1	9,5	8,8	7,2	11,3	3,9	12,1	10,5	10,3
Jeszcze nie mam sprecyzowanych planów w tym zakresie	10,9	17,6	13,3	7,2	11,9	15,6	16,7	15,8	12,8
Podjęcie pracy w firmie międzynarodowej	9,8	2,4	21,7	3,8	26,5	2,6	10,6	15,8	11,1
Podjęcie pracy w instytucji naukowej	2,5	6,4	1,3	2,2	0,6	16,9	1,5	10,5	3,6
Podjęcie pracy w firmie rodzinnej	1,4	0,3	2,7	1,1	2,8	1,3	1,5	0,0	1,5
Wyjazd do pracy za granicę	1,1	3,7	4,0	1,7	5,1	7,8	1,5	0,0	3,0
Inne	6,6	8,5	0,4	1,7	2,3	6,5	3,1	0,0	4,7
Brak odpowiedzi	1,4	0,7	0,4	1,7	1,7	1,3	0,0	5,3	1,1
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Źródło: jak w tab. 4.

Z przeprowadzonych badań wynika, że stosunkowo nieduży odsetek studiujących zamierza po ukończeniu szkoły wyższej wyjechać za granicę i tam podjąć pracę. Deklarację taką wskazało bowiem tylko 3% ogółu respondentów. W układzie kierunków studiów można zauważyć, że zamiar taki częściej deklarowali studenci historii (8% ogółu). Wypowiedzi w tym zakresie należy uznać za oczekiwane i korzystne z różnych punktów widzenia. Za taką oceną przemawiają duże rozmiary dotychczasowej emigracji zagranicznej Polaków oraz utrzymujący się od wielu lat ujemny bilans migracji zagranicznych kraju, powodujące ubytek zasobów pracy, drenaż mózgow, utratę nakładów poniesionych na wykształcenie czy tworzenie się nierównowag w różnych segmentach rynku pracy³⁸. Stosunkowo mała liczba zainte-

³⁸ Por. E. Kryńska, *Dylematy polskiego rynku pracy*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2001, s. 141, 142; M. Szyłko-Skoczny, M. Duszczyk, *Polityka imigracyjna Polski. Szanse i wyzwania dla rynku pracy*, http://www.ips.uw.edu.pl/pliki/publikacje/badania/polityka_imigracyjna_pl.pdf, s. 6–8.

resowanych pracą za granicą może wskazywać na rosnącą atrakcyjność krajowego rynku pracy, wynikającą z rosnącego zapotrzebowania na pracowników, niskiego bezrobocia, wzrostu płac i poprawy warunków wykonywania pracy.

Obserwowane w minionych dekadach zjawisko znacznego przyrostu liczby osób z wyższym wykształceniem, pracujących na stanowiskach niewymagających takiego poziomu przygotowania edukacyjnego, skłoniło do zadania studentom pytania o to, czy zamierzają szukać pracy zgodnej ze zdobytym wykształceniem. Studenci, określając charakter pracy, jakiej zamierzają szukać po studiach, charakteryzowali się „ograniczoną elastycznością”. Wyrazem elastycznych postaw w tym zakresie jest to, że tylko 35% zamierza szukać pracy w zawodzie zgodnym ze zdobytym wykształceniem (tab. 7). Z kolei ograniczony charakter wyrażanej elastyczności należy wiązać z tym, że jednocześnie zaledwie 1,4% ogółu badanych wskazało, że podejmie jakąkolwiek pracę, byle tylko ona była. Znacząca grupa studentów, bowiem 35,3% ogółu, określając charakter poszukiwanej po studiach pracy, wyraziła elastyczność ograniczoną wyższymi wymaganiami wobec przyszłej pracy. 25% studentów stwierdziło bowiem, że podejmie każdą pracę (także poniżej wykształcenia i swoich kwalifikacji), jeśli będzie ona interesująca i dawała satysfakcję zawodową, a 10% badanych wskazało, że podejmie każdą pracę, byle dobrze płatną. Odnosząc się do tych wypowiedzi, należy uwzględnić to, że większość studentów formułowała swoje zamierzenia zawodowe w oparciu o własne doświadczenia z rynku pracy. Większość z nich była bowiem w momencie badania aktywna zawodowo i doświadczała realiów tego rynku. Realia te są zaś takie, że pomimo poprawiającej się sytuacji w gospodarce i na rynku pracy segment rynku pracy specjalistów jest ograniczony i jeszcze nie na tyle rozwinięty, by wchłonąć wszystkich, którzy kończą szkoły wyższe.

Należy zauważyć, że rozkład wypowiedzi na temat charakteru poszukiwanej pracy po studiach jest wyraźnie zróżnicowany w układzie kierunków studiów. Zamiar poszukiwania pracy zgodnej z wyuczonym zawodem najczęściej wyrażali studenci prawa (44% tej grupy), najrzadziej zaś studenci socjologii (17% tej grupy). Na większą determinację studentów prawa, by poszukiwać pracy tylko w zawodzie zgodnym ze zdobytym wykształceniem, wskazują również najniższe w tej grupie odsetki osób, które podjęłyby każdą pracę (także poniżej kwalifikacji), jeśli będzie interesująca i dawała satysfakcję zawodową, lub każdą pracę, byle dobrze płatną, wynoszące bowiem odpowiednio 17,7 oraz 7,3%. Na tym tle odróżniają się studenci filozofii, wśród których 37% zadeklarowało, że podejmie każdą pracę (także poniżej wykształcenia i swoich kwalifikacji), jeśli będzie interesująca i dawała satysfakcję zawodową (tab. 7). Postawa studentów prawa może wskazywać na to, że ich wybory dotyczące studiów były bardziej przemyślane z punktu widzenia przyszłej kariery zawodowej. Pamiętać też należy o tym, że są to studia wymagające większego zaangażowania czasowego i wysiłku (realizowane są tylko w trybie jednolitym magisterskim), co może się przekładać na zadeklarowane plany zawodowe.

Tabela 7. Plany studentów dotyczące poszukiwania pracy w zawodzie zgodnym ze zdobytym wykształceniem

Wyszczególnienie	Prawo	Pedagogika	Ekonomia	Administracja	Zarządzanie	Historia	Socjologia	Filozofia	Ogółem
	Struktura odpowiedzi w %								
Zamierzam szukać pracy tylko w zawodzie zgodnym ze zdobytym wykształceniem	43,8	35,6	35,9	34,8	24,3	29,9	16,7	31,6	35,4
Podejmę każdą pracę (także poniżej wykształcenia i swoich kwalifikacji), jeśli będzie interesująca i dawała satysfakcję zawodową	17,7	27,5	27,0	33,1	32,8	29,9	22,7	36,8	25,8
Podejmę każdą pracę (także poniżej wykształcenia i swoich kwalifikacji), byle dobrze płatną	7,3	6,4	10,2	13,3	13,0	14,3	13,6	0,0	9,5
Podejmę jakąkolwiek pracę, byle tylko ona była	1,1	1,7	1,3	1,6	0,0	2,6	3,1	0,0	1,4
Nie wiem	4,3	2,4	4,4	2,8	7,3	5,2	13,6	0,0	4,5
Brak odpowiedzi	25,8	26,4	21,2	14,4	22,6	18,1	30,3	31,6	23,4
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Źródło: jak w tab. 4.

Należy także mieć świadomość, że w realiach dzisiejszej gospodarki wybory pierwszego miejsca pracy są weryfikowane przez sytuację na rynku pracy. Współczesne badania zwracają uwagę na to, że obecnie pracobiorcy częściej w trakcie życia zawodowego dokonują zmiany pracodawcy, miejsca i charakteru wykonywanej pracy. Młodzi ludzie zmuszeni są czasami nawet wielokrotnie zmieniać swoje ścieżki zawodowe, a także uzupełniać wykształcenie lub się przekwalifikowywać³⁹. Badania zwracają również uwagę na to, że ok. 30% studentów kończących naukę nie ma jeszcze w tym zakresie sprecyzowanego poglądu.

Przeprowadzone badania wskazały także, że najbardziej atrakcyjne dla absolwentów szkół wyższych są duże miasta, będące jednocześnie ośrodkami akademickimi. 31% studentów kończących edukację zamierza bowiem pracować w miejscowości, w której studiuje (tab. 8). Dotyczy to studentów większości badanych kierunków studiów (tj. prawa, ekonomii, zarządzania, administracji i socjologii), przy czym najczęściej na taką lokalizację przyszłej pracy wskazywali studenci socjologii (prawie 38%).

³⁹ D. Piotrowska, *Zarządzanie karierą*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2006, s. 29–36.

Tabela 8. Plany studentów dotyczące lokalizacji miejsca pracy po ukończeniu studiów

Wyszczególnienie	Prawo	Pedagogika	Ekonomia	Administracja	Zarządzanie	Historia	Socjologia	Filozofia	Ogółem
	Struktura odpowiedzi w %								
Zamierzam pracować w miejscowości, z której pochodzę	22,9	31,2	21,7	26,5	21,5	18,2	22,7	21,1	24,3
Zamierzam pracować w miejscowości, w której studiuję	32,9	25,4	32,7	33,2	31,6	27,3	37,9	15,8	31,0
Zamierzam wyjechać za granicę i tam pracować	5,0	3,4	4,9	4,4	7,9	10,4	4,6	10,5	5,3
Zamierzam pracować w kraju, w tej miejscowości, w której znajduję odpowiadającą mi pracę (jestem otwarty/a na wyjazd do zupełnie innej miejscowości)	24,9	22,0	26,1	26,5	27,1	33,7	19,7	36,8	25,4
Jeszcze nie wiem	9,1	11,9	10,2	7,7	10,2	10,4	12,1	15,8	10,0
Inne	3,8	5,1	3,1	1,1	1,1	0,0	1,5	0,0	3,0
Brak odpowiedzi	1,4	1,0	1,3	0,6	0,6	0,0	1,5	0,0	1,0
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Źródło: jak w tab. 4.

Takie preferencje dotyczące lokalizacji przyszłego zatrudnienia można tłumaczyć oddziaływaniem wielu czynników. Po pierwsze, dla dużej części studiujących miasto akademickie jest jednocześnie miejscem zamieszkania (bądź od urodzenia, bądź w okresie kilku ostatnich lat związanych ze studiami). W tym miejscu „zapuścili korzenie”, nawiązali znajomości i przyjaźnie, rozwinęli swoje sieci społeczne, zdobyli pierwsze doświadczenia na rynku pracy. Jest to z pewnością istotny czynnik przemawiający za pozostaniem w swoim akademickim mieście, zwłaszcza dla młodzieży napływowej, która w związku ze studiami osłabiła swoje kontakty społeczne w miejscowości pochodzenia. Po drugie, duże miasta po zmianach społeczno-ekonomicznych, jakie zaszły w Polsce po 1989 r., stały się atrakcyjnymi lokalizacjami biznesu i inwestycji, stwarzającymi większe możliwości w zakresie zatrudnienia, płac i warunków życia, a tym samym przyciągającymi nowych mieszkańców. Po trzecie, rozwojowi biznesu towarzyszy rozwój wielu usług, np. marketingowych, doradczych, ubezpieczeniowych, informatycznych, edukacyjnych, rekreacyjnych, co sprawia, że w tych ośrodkach miejskich wzrasta zapotrzebowanie na specjalistów mających wysokie, specjalistyczne kwalifikacje. Istotnym czynnikiem jest też utrzymujące się duże zróżnicowanie przestrzenne sytuacji na rynku pracy. Dotyczy to także województw śląskiego, opolskiego czy dolnośląskiego, w których występu-

je nadal wiele słabiej rozwiniętych powiatów, mających stopę bezrobocia znacznie wyższą od przeciętnej, w których znacznie trudniej jest znaleźć satysfakcjonującą pracę. Bez wątplenia czynniki ekonomiczne, wśród których znajdują się czynniki związane z sytuacją na rynku pracy, składają się na większą atrakcyjność dużych miast jako miejsc pracy i zamieszkania⁴⁰. Ilustruje to szczególnie wyraźnie przykład wrocławskiego rynku pracy. W przypadku studentów uczących się we Wrocławiu, wyboru tego miasta jako przyszłej lokalizacji miejsca pracy dokonało aż 40% ankietowanych.

5. Zakończenie

W okresie przemian po 1989 r. wyróżnić można w Polsce dwa charakterystyczne etapy w kształtowaniu się cech ilościowych szkolnictwa wyższego. Po intensywnym wzroście liczebności tych szkół i rozmiarów kształcenia w tych placówkach, przypadającym na dwie pierwsze dekady transformacji społecznej, począwszy od 2010 r. obserwuje się trwające do dziś zmniejszanie się rozmiarów tego sektora edukacji. Przyczyn tych zmian należy upatrywać w oddziaływaniu różnych czynników o charakterze instytucjonalno-prawnym, demograficznym, ekonomicznym czy społeczno-kulturowym.

Ocena dotychczasowej sytuacji osób z wyższym wykształceniem na krajowym rynku pracy nie jest jednoznaczna. Na rynku pracy widać bowiem przejawy nasylenia tymi zasobami, a także ich marnotrawienia w wyniku angażowania do prac niewymagających wyższych kwalifikacji. Z drugiej strony ludność ta znacznie lepiej, w porównaniu z innymi grupami, radzi sobie na rynku pracy, co ilustrują różne miary i wskaźniki aktywności zawodowej.

Aktywne postawy i zachowania na rynku pracy wykazują nie tylko te osoby, które już legitymują się wykształceniem wyższym, ale także te, które jeszcze są w trakcie trwania studiów. Wskazują na to m.in. wyniki badań zrealizowanych na obszarze Śląska w latach 2017 i 2018. Na ich podstawie można sformułować następujące spostrzeżenia:

1. Studenci często łączą naukę z pracą zawodową. Ponad połowa z przebadanych studentów II roku studiów stacjonarnych II stopnia realizowała naukę w szkole wyższej przy jednoczesnym wykonywaniu pracy zarobkowej.

2. Zdecydowana większość studentów dysponuje praktycznym doświadczeniem zawodowym i orientuje się w realiach rynku pracy. Najczęstszą formą zdobywania doświadczenia jest praca na podstawie umowy cywilnoprawnej oraz praca okresowa w czasie wakacji i przerw w nauce. Tylko ok. 10% studentów kończących studia nigdy nie pracowało zarobkowo.

⁴⁰ D. Kałuża-Kopias, *Atrakcyjność migracyjna wielkich miast – stan obecny i perspektywy*, Problemy Polityki Społecznej 2014, nr 27, s. 42–52.

3. Aktualna sytuacja na rynku pracy oraz jej uwarunkowania mają prawdopodobnie wpływ na to, że studenci, określając swoje plany zawodowe po ukończeniu nauki, mają umiarkowane oczekiwania w zakresie miejsca pracy oraz wynagrodzenia.

4. Niewielki odsetek studentów wykazuje zainteresowanie pracą za granicą – 5–10% w zależności od kierunku studiów. Może to wskazywać na rosnącą atrakcyjność krajowego rynku pracy dla osób z wyższym wykształceniem.

Literatura

- Banach C., *Reformy szkolne w Polsce*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. V, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006.
- Boni M. (red.), *Młodzi 2011*, Raport, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2011.
- Grotkowska G., Gajderowicz T., Wincenciak L., Wolińska I., *Raport końcowy z badania „Ocena jakości i skuteczności wsparcia kierunków zamawianych w ramach Poddziałania 4.1.2 PO KL”*, Warszawa 2014.
- GUS, *Aktywność ekonomiczna ludności Polski IV kwartał, 1992–2017*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski>.
- GUS, *Bezrobocie rejestrowane I–IV kwartał, 2013–2018*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski>.
- GUS, *Produkt krajowy brutto – szacunek, 2014–2017*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rachunki-narodowe/>.
- GUS, *Regionalne różnicowanie wynagrodzeń, 2016*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-zatrudnieni-wynagrodzenia-koszty-pracy/regionalne-zroznicowanie-wynagrodzen,11,1.html> (1.08.2018).
- GUS, *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2016/2017 dane wstępne, 2017*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-w-roku-akademickim-20162017-dane-wstepne,8,4.html> (20.07.2018).
- Humanistyka non grata*, Dziennik Gazeta Prawna, 13.01.2014, nr 7.
- Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2012*, GUS, Warszawa 2013.
- Kabaj M., *Ekonomia tworzenia i likwidacji miejsc pracy. Dezaktywizacja Polski?*, IPISS, Warszawa 2005.
- Kałuża-Kopias D., *Atrakcyjność migracyjna wielkich miast – stan obecny i perspektywy*, Problemy Polityki Społecznej 2014, nr 27.
- Kryńska E., *Dylematy polskiego rynku pracy*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2001.
- Mały Rocznik Statystyczny Polski 2000; 2012; 2013; 2018, GUS, Warszawa.
- Milerski B. i Śliwowski B. (red.), *Pedagogika*, PWN, Warszawa 2000.
- Orczyk J., *Nadwyżka wykształcenia – kłopot czy korzyść?*, [w:] Kryńska E. (red.), *Polityka społeczno-ekonomiczna w dobie przemian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006.
- Orczyk J., *Znaczenie zmian edukacyjnych*, [w:] Auleytner J. (red.), *O roztropną politykę społeczną*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 2002.
- Piotrowska D., *Zarządzanie karierą*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2006.
- Pisz Z., *Nowy ustrój szkolny – szanse i zagrożenia realizacji zadań edukacyjnych*, [w:] Pisz Z. (red.), *Zadania społeczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2002.
- Rocznik Demograficzny 2017*, GUS, Warszawa.
- Rocznik Rzeczypospolitej Polskiej 2016, 2017*, GUS, Warszawa.

- Sipurzyńska-Rudnicka K., *Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych*, [w:] Hasińska Z., Sipurzyńska-Rudnicka K. (red.), *Rynek pracy województwa dolnośląskiego w latach 1999–2009*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011.
- Sipurzyńska-Rudnicka K., *Przyszłość demograficzna Polski a rynek pracy*, Wrocławskie Studia Politolologiczne 2018, nr 24.
- Sipurzyńska-Rudnicka K., *Uwarunkowania demograficzne i edukacyjne sytuacji na polskim rynku pracy w latach 1990–2013*, [w:] Makuch M. (red.), *Współczesny rynek pracy. Zatrudnienie i bezrobocie w XXI wieku*, Wydawnictwo CEdu, Wrocław 2014.
- Skórska A., *Uwarunkowania demograficzne*, [w:] Kotlorz D. (red.), *Ekonomia rynku pracy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2007.
- Skórska A., *Wykształcenie jako determinanta zatrudnienia młodzieży w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej*, [w:] Zagórska A. (red.), *Perspektywy młodzieży. Młodzież w perspektywie. Region – Polska – Europa – świat*, Politechnika Opolska, Opole 2012.
- Szkoły wyższe i ich finanse w 2006 r.*, GUS, Warszawa 2007.
- Szkoły wyższe i ich finanse w 2017 r.*, GUS, Warszawa 2018.
- Szylko-Skoczny M., Duszczyk M., *Polityka imigracyjna Polski. Szanse i wyzwania dla rynku pracy*, http://www.ips.uw.edu.pl/pliki/publikacje/badania/polityka_imigracyjna_pl.pdf.
- Zagórska A., *Konflikt generacyjny wokół pracy*, [w:] Zagórska A. (red.), *Perspektywy młodzieży. Młodzież w perspektywie. Region – Polska – Europa – świat*, Politechnika Opolska, Opole 2012.
- Zagórska A. (red.), *Perspektywy młodzieży. Młodzież w perspektywie. Region – Polska – Europa – świat*, Politechnika Opolska, Opole 2012.

Akty prawne

- Obwieszczenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 24 lutego 2014 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. 2014, poz. 760.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia w profilach kształcenia ogólnozawodowego, Dz.U. 2002, nr 50, poz. 451.
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. 2004, nr 265, poz. 2644.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 10 grudnia 2002 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. 2002, nr 222, poz. 1868.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2010 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. 2010, nr 82, poz. 537.
- Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym, Dz.U. 1990, nr 65, poz. 385.
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych, Dz.U. 1997, nr 96, poz. 590.
- Ustawa z dnia 8 stycznia 1999 r. – Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego, Dz.U. 1999, nr 12, poz. 96.
- Ustawa z dnia 22 lipca 2016 r. o zmianie ustawy o minimalnym wynagrodzeniu za pracę oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2016, poz. 1265.

Recenzenci współpracujący z czasopismem w roku 2018

Maria Balcerowicz-Szkutnik

Jacek Batóg

Felicjan Bylok

Tomasz Głowiński

Mirosław Książkowski

Roman Macyra

Dorota Moroń

Wanda Patrzalek

Agata Zagórska

Elżbieta Zalesko

Marian Zalesko

Katarzyna Zamorska

Autorzy publikujący w czasopiśmie w roku 2018

- Bartkowicz Łukasz: *Elementy filozofii ekonomii a problem rozwoju człowieka, na przykładzie prac Amartyi Sena* (1/9)
- Betlej Alina: *Kryptowaluty a kwestia porządku społecznego w cyfrowym społeczeństwie na przykładzie bitcoina* (1/9)
- Chumiński Jędrzej: *Wpływ reformy rolnej w Polsce na mobilność ludności wiejskiej w latach 1944–1956* (1/9)
- Derejski Krzysztof: *Kasa Dyskontowa (1776–1793) – instytucja finansowa ancien régime'u* (1/9)
- Dittmann Paweł: *Sprzedaż odzieży sportowej w krajach Unii Europejskiej – prognoza na rok 2018* (2/10)
- Gondek Jan: *Społeczna rola państwa w kontekście totalitarnego wymiaru techniki* (1/9)
- Krupowicz Joanna: *Konwergencja społeczna województw Polski w świetle strategii Europa 2020* (2/10)
- Kubów Adam, Sipurzyńska-Rudnicka Katarzyna: *Aktywność na rynku pracy oraz plany zawodowe młodzieży kończącej szkoły wyższe* (2/10)
- Kuropka Ireneusz: *Przestrzenne zróżnicowanie umieralności osób starszych w Polsce* (2/10)
- Popiński Krzysztof: *System szkolnictwa wyższego w II Rzeczypospolitej i jego wpływ na funkcjonowanie uczelni polskich po 1945 roku* (1/9)
- Poradowska Konstancja: *Ocena kompetencji ekspertów w zakresie identyfikacji inteligentnej specjalizacji regionu* (2/10)
- Sipurzyńska-Rudnicka Katarzyna, zob. Kubów Adam, Sipurzyńska-Rudnicka Katarzyna (2/10)
- Szabela-Pasierbińska Ewa: *Ocena Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013* (2/10)
- Wolańska Wioletta: *Zróżnicowanie jakości życia seniorów krajów Unii Europejskiej w latach 2003–2016* (2/10)

